

FİNANSAL PİYASALAR VE KURUMLAR DERSİ- UZAKTAN EĞİTİM DERS NOTU

MENKUL KIYMET YATIRIM ANALİZİ

Ortaklık Hakkı Veren Menkul Kıymetlere Yatırım

Alacaklılık Hakkı Veren Menkul Kıymetlere Yatırım

Türev Araçlara Yatırım

Para Piyasaları ve Sermaye Piyasaları:

İşletmeler genellikle kısa süreli varlıklarını finanse etmede, kısa süreli harcamalarını karşılamada para piyasalarından, orta ve uzun vadeli varlıklarını finanse etmede de sermaye piyasalarından faydalanır. İşletmelerde sermaye piyasalarından sağlanan fonlar, genellikle orta ve uzun süreli varlıkların finansmanında kullanılır. Bir ülkede sermaye piyasasının gelişebilmesi için aşağıda belirtilen koşulların oluşması gerekir:

- Ekonomide tasarruf düzeyinin yükselmesi,
- Özel ya da kamu işletmelerinin uzun süreli fonlara ihtiyaçlarının olması,
- Menkul değerlere yatırım yapılmasına uygun ortamın olması,
- Çok sayıda halka açık anonim ortaklıkların olması,
- Sermaye piyasasında aracılık yapacak aracı kurumların gelişmiş olması,
- Halka açıklanacak bilgileri izleyecek, yatırım analizleri yapabilecek kişi ve kurumların olması,
- Sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin olması gibi sayılabilir.

Sermaye piyasalarının sağlıklı bir biçimde işleyerek ülke ekonomisine gerekli katkıyı sağlayabilmesi için ekonominin sağlıklı ve istikrarlı olmasının rolü büyüktür.

Para piyasası ile sermaye piyasası arasındaki temel farklılıklar şu şekilde sıralanabilir:

- **Para piyasasında risk sermaye piyasasına göre daha düşüktür.**

Para piyasasında vade kısa olduğu için sermaye piyasasına göre risk daha düşük olur. Riske bağlı olarak para piyasasında getiri de sermaye piyasasına göre daha düşük olacaktır.

- **Para piyasası finansal araçlarının likiditesi sermaye piyasasına göre daha yüksektir.**

Likidite finansal varlıkların kısa sürede, kolaylıkla ve değerinden önemli kayıp olmaksızın alınıp satılabilmesidir. Bu nedenle ülkemizde olduğu gibi dünyada da en gelişmiş, en etkin piyasalar para piyasalarıdır.

Tüm finansal varlıklar alacak hakkı veren (çıkaran birim açısından borç ifade eden) finansal varlıklar ve ortaklık hakkı veren finansal varlıklar olarak iki temel grupta toplanabilir. Alacak hakkı veren ya da borç ifade eden finansal varlıkları ihraç eden kurumlar sabit ya da değişken oran üzerinden faiz ödemek durumundadır. Diğer taraftan hisse senedini satın alan yatırımcılar ise bu senedi ihraç eden firmanın ortağıdır ve faiz gibi sabit bir **nakit akışı** beklentisi olmayacaktır. Hisse senedi

FİNANSAL PİYASALAR VE KURUMLAR DERSİ- UZAKTAN EĞİTİM

DERS NOTU

yatırımcılarının firmanın kârından pay alma ve hisse senedinin değerinin artması durumunda sermaye kazancı elde etme hakkı vardır. Bazı finansal varlıklar yukarıda ifade edilen iki grup dışında melez karakter gösterebilir. Örneğin imtiyazlı hisse senetleri, ortaklık hakkı vermesiyle adi hisse senetlerine benzer; düzenli ve genellikle sabit kârpayı ödenmesi nedeniyle de tahvile benzemektedir.

Hisse senedine dönüştürülebilen tahviller de benzer özelliktedir; tahvil olmakla birlikte hisse senedine dönüştürülebileceği için tam olarak tahvil sayılamaz.

Borçlanma araçlarının nakit girişleri, faiz ve anapara ödemeleri iken hisse senetlerinin nakit girişleri kâr payı ve sermaye kazancıdır. Nakit akışlarının elde edilme olasılığına bağlı olarak finansal varlıkların getirisi ve fiyatı farklılık gösterecektir.

Riskin tahmin edilebilirliği: Bir finansal varlığın riski, getirisindeki ölçülebilir oynaklıkla ilgilidir. Finansal varlıktan elde edilecek nakit akışlarının gerçekleşme olasılığı arttıkça risk düşecektir. Risk, finansal varlığın türüne, vadesine, çıkaran kurumun durumuna göre değişecektir. Finansal varlığın riski, finansal varlığı çıkaran kurumun niteliğine bağlı olarak farklılık gösterir. Devletin çıkardığı tahviller ile özel firmaların çıkardığı tahviller aynı risk düzeyinde değildir. Riske bağlı olarak finansal varlıkların fiyatı da değişecektir.

Vade: Finansal varlıklarda vade önemli bir faktördür. Finansal varlıkların vadesi uzadıkça, finansal varlıklardan elde edilecek nakit akışlarının gerçekleşme olasılığı düşecek, buna bağlı olarak risk artacaktır.

Likidite: Likidite, paraya dönüştürülebilme özelliği olarak da ifade edilebilir. Finansal varlıklar ne kadar kısa sürede, değerinden önemli kayıp olmaksızın, kolaylıkla paraya dönüşebiliyorsa likiditesi o kadar yüksek olacaktır. Güvenilir bir firmanın hisse senetlerinin ya da tahvillerinin likiditesi, daha az güvenilir bir firmanın hisse senetleri ve tahvillerin likiditesinden daha yüksektir. Hazine bonoları ise en likit finansal varlıklardır.

Bölünebilirlik: Bu özellik finansal varlıkların en az hangi miktarlarda paraya dönüştürülebileceği ile ilgili bir özelliktir. Finansal varlıklar ne kadar bölünebilir ise, diğer bir ifade ile ne kadar küçük birimlerle alınabilme özelliğine sahipse o kadar kolay alınıp satılabilecektir.

Vergi özelliği: Finansal varlıkların diğer bir özelliği vergi statülerinden kaynaklanmaktadır. İdari düzenlemelerle bir kısım finansal varlıklara vergi muafiyeti getirilirken bazılarının düşük vergilendirme yapılabilir.

Para birimi: Finansal varlıklar ülke parası dışında bir para birimiyle de çıkarılabilir. Serbest döviz kuru sistemlerinin geçerli olduğu günümüz ekonomilerinde finansal varlığın para birimi önemli hâle gelmektedir. Çoğu finansal varlıklar tek bir para birimiyle T, \$, €, ¥ gibi ihraç edilmektedir. Bazı finansal varlıklarda döviz kuru riskini azaltmak üzere iki para birimi kullanılmaktadır. Ülkelerin ve piyasaların gelişmişlik özelliklerine bağlı olarak kullanılan yatırım ve finansman araçları çeşitlilik göstermektedir.

FİNANSAL PİYASALAR VE KURUMLAR DERSİ- UZAKTAN EĞİTİM

DERS NOTU

Menkul Kıymet Yatırımları

Finansal varlıklar, para piyasası ve sermaye piyasası araçları olmak üzere iki temel gruba ayrılırlar.

a) Para piyasası araçları

Bu tür araçlar, genel itibariyle kısa vadeli fon ihtiyaçlarının para piyasalarından karşılanması için çıkarılan, borç senedi özelliğine sahip finansal araçlardır. Vadeleri genelde bir yıldan kısa, riskleri düşük ve ticaret hacimleri de oldukça yüksektir.

Bu varlıkları İhraç eden kuruluş; kamu kuruluşu veya yerel yönetim olabileceği gibi, bir finansal kurum ya da üretim veya hizmet amaçlı bir özel sektör işletmesi de olabilir.

Para piyasası araçlarının bilenen örnekleri olarak şunlar sayılabilecektir.

- Hazine bonosu,
- Finansman bonosu
- Banka bonosu ve banka garantili bono,
- Banka kabulü,
- Mevduat sertifikası,
- Varlığa dayalı menkul kıymet,
- Repo sözleşmesi

b) Sermaye piyasası araçları

Sermaye piyasası araçlarını, işletmelerin genelde duran varlık yatırımlarını finanse amacıyla ihraç ettikleri uzun vadeli borçlanma araçları ile herhangi bir vadeye sahip olmayan ortaklık senetleri oluşturmaktadır. Ayrıca, kamunun çeşitli ihtiyaçları için çıkardığı uzun vadeli araçlar da sermaye piyasası araçları arasında yer alır.

İşletmeler ve devletin, sermaye piyasalarından fon sağlarken faydalandıkları temel araçlar hisse senedi ve tahvildir. Diğer sermaye piyasası araçları, bu iki araca benzer özellik taşıyan varlıklardır. Sermaye piyasalarında işlem gören araçlar aşağıdaki gibi sıralanabilirler.

- Hisse senedi,
- Hisse senedi benzerleri;
- Kar / zarar ortaklığı belgeleri,
- Katılma intifa senetleri,
- Yatırım fonu katılma belgeleri
- Tahvil
- Tahvil benzerleri
- Rüçhan haklı tahvil,
- Kâra iştirakli tahvil
- Hisse senediyle değiştirilebilir tahvil

FİNANSAL PİYASALAR VE KURUMLAR DERSİ- UZAKTAN EĞİTİM

DERS NOTU

- Gelir ortaklığı senetleri
- Kira sertifikaları

c) Vadeli işlem piyasası araçları (Türev piyasa araçları)

Türev araçlar, kendine özgü bir varlığı olmayan, varlıkları bir fiziki veya finansal varlığa bağlı olan araçlardır. Tek başlarına fiyatları (değerleri) yoktur. Değerleri, bağlı oldukları temel varlıkların fiyatına göre oluşmaktadır.

En çok bilinen ve kullanılan türev araçlar, varantlar, forward (alivre), future (gelecek), opsiyon ve swap sözleşmeleridir. Bunlar aynı zamanda risk transferi (aktarımı) için kullanılan araçları da oluştururlar.

Pay Senetlerine Yatırım

Kısa/uzun vadeli yatırım imkânı: Paylar, sahibine hem kısa hem uzun vadede getiri elde etme fırsatı sağlamaktadır. Paylar, kısa vadeli getiri fırsatının yanı sıra uzun vadede istikrarlı, düzenli ve diğer yatırım araçlarına göre daha yüksek getiri sağlama potansiyeline sahiptir.

Kar payı (temettü): Pay, sahibine şirketin yıllık net karından belirlenen oranda pay alma hakkı verir. Şirket genel kurulunda kar dağıtım kararı alınması durumunda pay sahiplerine temettü ödemesi yapılır.

Sermaye kazancı: Kısa ve uzun vadedeki fiyat değişiklikleri değerlendirilerek, pay alım-satımından elde edilen gelirdir. Pay alım-satımında, payların değer kaybetmesi halinde zarar etme riski de bulunmaktadır.

Borsa Yatırım Fonlarına Yatırım

Borsa yatırım fonları (BYF), bir endeksi baz alan, baz aldığı endeksin performansını yatırımcılara yansıtmayı amaçlayan ve payları borsalarda işlem gören yatırım fonlarıdır. BYF'ler, yatırımcılara yalnızca bir tek ürün satın alarak belirli bir endekse yatırım yapma imkânı vermektedir. BYF aracılığıyla bir ürünle birden fazla sermaye piyasası aracına yatırım yapılması, portföyde çeşitlendirmeyi ve riskin azaltılmasını sağlamaktadır.

Aracı Kuruluş Varantlarına Yatırım

Varant, elinde bulunduran kişiye, dayanak varlığı ya da göstergiyi önceden belirlenen bir fiyattan belirli bir tarihte veya belirli bir tarihe kadar alma veya satma hakkı veren ve bu hakkın kaydı teslimat ya da nakit uzlaşısı ile kullanıldığı menkul kıymet niteliğindeki sermaye piyasası aracını ifade etmektedir. Varant satın alan yatırımcı ödediği bedel karşılığında bir dayanak varlığı değil, o dayanak varlığı alma ya da satma hakkını satın alır.

Pay Piyasası'ndaki Pazarlar

Pay Piyasası'nda işlemler aşağıdaki pazarlarda gerçekleşmektedir:

Yıldız Pazar

Halka açık piyasa değeri 100 M TL'nin üstünde olan şirketler ya da BIST100 kapsamındaki şirketlerin Borsa İstanbul bünyesinde işlem görebileceği pazardır.

FİNANSAL PİYASALAR VE KURUMLAR DERSİ- UZAKTAN EĞİTİM

DERS NOTU

Ana Pazar

Halka açık piyasa değeri 25 milyon TL'nin üzerinde ve 100 M TL'nin altında olan şirketlerin Borsa İstanbul bünyesinde işlem görebileceği pazardır. 25 M TL kriteri ilk defa halka arz edilen şirketler için geçerlidir ve mevcut şirketler arasında halka açık değeri 25 M TL'nin altında olup Ana Pazarda işlem gören şirket olabilir.

Gelişen İşletmeler Pazarı

Gelişme ve büyüme potansiyeline sahip, halka açık piyasa değeri 25 M TL'nin altında olan şirketlerin Borsa İstanbul bünyesinde işlem görebileceği pazardır. GİP'te 2 yıl süreyle işlem gören şirketler Yıldız ve Ana Pazara geçiş başvurusu yapabilirler.

Yakın İzleme Pazarı

Belirli gelişmelerin oluşması halinde Yıldız Pazar, Ana Pazar, Gelişen İşletmeler Pazarı ve Kolektif Yatırım Ürünleri ve Yapılandırılmış Ürünler Pazarı'ndan çıkarılan şirketlerin paylarının Borsa İstanbul bünyesinde işlem görebileceği pazardır.

Kolektif Yatırım Ürünleri ve Yapılandırılmış Ürünler Pazarı

Menkul kıymet yatırım ortaklıkları, gayrimenkul yatırım ortaklıkları ve girişim sermayesi yatırım ortaklıkları payları ile borsa yatırım fonları katılma belgeleri, aracı kuruluş varantları ve sertifikalar kot içi pazar niteliğindeki Kurumsal Ürünler Pazarı'nda işlem görmektedir.

Nitelikli Yatırımcı İşlem Pazarı

Halka arz olmadan sadece nitelikli yatırımcılara ihraç yapan şirketlerin paylarının sadece nitelikli yatırımcılar arasında işlem görebileceği pazardır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

Aksoy, Ahmet & Tanrıöven, Cihan (2014). Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi, Ankara: Detay Yayıncılık.

Sarıkovanlık, Vedat. Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar Yönetimi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını.

Turhan, İbrahim Mustafa & Sevil, Güven (2018). Borsalar – Sermaye Piyasası Araçları, 3.- 5. Ünite Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar içinde, (Ed. A.V. Akgiray & F. Temizel), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.